

ΤΑ ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΑ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΔΟΥ 1947-1966 ΚΑΙ Η ΣΧΕΣΗ ΤΟΥΣ ΜΕ ΤΟΝ ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΙΣΜΟ

Δημήτριος Σακκάς, Καθηγητής Πανεπιστημίου Πατρών

Γενικές εισαγωγικές παρατηρήσεις

Μετά τη συζήτηση που άρχισε κατά τη 10ετία του 1920 μεταξύ υποστηρικτών (O.Lange, M.Dobb) και αντιπάλων (L.v.Mises, F.A.Hayek, L.Robbins) της σοσιαλιστικής οικονομίας και του προγραμματισμού που αυτή συνεπάγεται δεν επιχειρήθηκε μεταγενέστερα άλλη συζήτηση παρόμοιας θεωρητικής εμβέλειας.¹

Εκτοτε ο προγραμματισμός έπαυσε να αποτελεί αντικείμενο σοβαρής αμφισβήτησης εκ μέρους της νεοκλασικής ή κείνσιανής σχολής, ο δε ενδεικτικός ειδικά τύπος στήριξε τις βασικές του υποθέσεις στα πορίσματα των παραπάνω δύο Σχολών (βλέπε κεφ.2). Επίμαχο πάντως θέμα εξακολουθεί να παραμένει ακόμη η θεωρητική δικαιολόγηση του αναπτυξιακού ειδικά προγραμματισμού.²

Στην Ελλάδα καταρτίστηκαν κατά τη διάρκεια της εξεταζόμενης περιόδου 6 τουλάχιστον επίσημα 5ετή προγράμματα οικονομικής ανάπτυξης (βλέπε κεφ.3). Το γεγονός αυτό αποτελεί ένδειξη της αναγκαιότητας και ευρείας αποδοχής αυτού του θεσμού από την ελληνική κοινωνία.

Τα προβλήματα που δέσποζαν κατά την περίοδο 1945-1967 ήταν:

- Η αποκατάσταση των ζημιών του πολέμου.
- Το αυξανόμενο έλλειμμα του εξωτερικού εμπορίου.
- Το μεγάλο ποσοστό του άνεργου και υποαπασχολούμενου εργατικού δυναμικού.
- Η χαμηλή παραγωγικότητα της εργασίας λόγω κυρίως μικρού μεγέθους και περιορισμένης εξειδίκευσης των παραγωγικών μονάδων, απαρχακωμένου κεφαλαιουχικού εξοπλισμού και χαμηλού επιπέδου εκπαίδευσης του εργατικού δυναμικού.
- Το συγκριτικά χαμηλό και άνισα κατανομημένο εθνικό προϊόν τόσο κατά κοινωνικές τάξεις και στρώματα όσο και κατά γεωγραφικές περιοχές.

Δεδομένου ότι το διαρθρωτικό πρόβλημα -όπως ορίζεται στη συνέχεια- αποτελεί κατά τη γνώμη μας καθοριστικό κριτήριο αξιολόγησης των υπο εξέταση αναπτυξιακών προγραμμάτων γιατί κρίθηκε αναγκαία η εδώ συνοπτική παρουσίασή του.

1. Βλέπε α) O.Lange: *Η οικονομική θεωρία του Σοσιαλισμού*, Κ.Σμπήλια, Αθήνα 1976. β) M.Dobb: *On Economic Theory and Socialism*, London 1955. γ) L.v.Mises: *Die Wirtschaftsrechnung im Sozialistischen Gemeinwesen*, Archiv fuer Sozial/ten April 1920. δ) F.A.Hayek: *Sozialistische Wirtschaftsrechnung # Wiedereinfuehrung des Wettbewerbs*, Zuerich 1952 κ.λ.π.

2. Για τη θεωρητική δικαιολόγηση και τις σύγχρονες τάσεις του αναπτυξιακού προγραμματισμού βλέπε S.Shakravarty : *Theory of development planning: An Appraisal*, in H.C.Bos, H.Linnemann, P.de Wolff(eds): *Economic Structure and Development*, Essays in Honour of J.Tinbergen, North Holland, Publ.1973 και D.Veiss : *Theoretical Foundations of Development Planning under Changing Global Conditions*, in Economics No 41 1990.

1. Το διαρθρωτικό πρόβλημα της εγχώριας παραγωγικής διαδικασίας

1.1. Ο πυρήνας και η έκταση του προβλήματος

Είναι γνωστό ότι μακροπρόθεσμα η αύξηση της εθνικής παραγωγής προϋποθέτει κατά κανόνα την αντίστοιχη αύξηση των ενδιάμεσων εισροών και του παγίου κεφαλαίου. Η ποσοτική ειδικά αύξηση των εγκαταστάσεων παγίου κεφαλαίου στο επιθυμητό ύψος και σύνθεση θα πρέπει να υπερβαίνει σε ετήσια βάση την αντίστοιχη φθορά που υπέστησαν αυτές οι εγκαταστάσεις κατά τη διάρκεια της ίδιας παραγωγικής περιόδου.

Είναι αυτονόητο ότι πρέπει να ισχύει :

$$(1) I^* > 0 \quad \eta \quad I^* - D_t > 0$$

και

$$(1a) K_{t+1} > K_t \quad \begin{array}{l} I^{a*} = \text{Ακαθ (α) και καθαρές (κ) επενδύσεις παγίου κεφαλαίου} \\ D = \text{Αποσβέσεις} \\ K = \text{Απόθεμα παγίου κεφαλαίου} \end{array}$$

Από την εγχώρια παραγωγή επενδυτικών αγαθών (Πίνακες Εισροών - Εκροών των ετών 1958, 1963 και 1966³) και τις αντίστοιχες αποσβέσεις παγίου κεφαλαίου⁴ (πλην των κατασκευών) προκύπτουν τα ακόλουθα: Η εγχώρια παραγωγή είχε ως εξής :

Πίνακας 2.1. Επενδυτικά αγαθά εγχώριας παραγωγής 1958, 1963, 1966 (εκατ. δρχ, τρέχουσες τιμές)

	1958	1963	1966
(1) Μηχανολογικός εξοπλισμός	200.0	1454,5	1916,4
(2) Μεταφορικά μέσα	246.3	620,8	934,8

Πηγή : Πίνακες Εισροών-Εκροών 1958, 1963, 1966

Οι δε αποσβέσεις παγίου κεφαλαίου ανέρχονταν αντίστοιχα:

3. Τους πίνακες 1963 και 1966 έχει υπολογίσει ο καθηγητής Θ.Σκούντζος από τον πρωτογενή πίνακα του 1958 βάσει της μεθόδου RAS. Τα στοιχεία των εισαγωγών έχουν ληφθεί από αντίστοιχες εργασίες του Ν.Μιλιωνά.

4. ΚΕΠΕ : Στοιχεία των Θ.Σκούντζου - Γ.Ματθαίου.

Πίνακας 2.2. Αποσβέσεις παγίου κεφαλαίου (εκατ.δρχ, τρέχ.τιμές)

	1958	1963	1966
(1) Αποσβέσεις Μηχαν. Εξοπλισμού	2.138	3.480	4.655
(2) Αποσβέσεις Μεταφ. Μέσων	808	1.305	1.749

Πηγή: Θ.Σκούντζος-Γ.Ματθαίος Αδημοσίευτα στοιχεία (ΚΕΠΕ).

Από τα παραπάνω στοιχεία προκύπτει ότι η αξία του εγχώριου παραγωγής⁵ μηχανολογικού εξοπλισμού (I^g) και μεταφορικών μέσων (I^m) κατά τα έτη 1958, 1963 και 1966 ήταν κατά πολύ χαμηλότερη από την αντίστοιχη αξία των συνολικών φθορών (αποσβέσεων) (D_m, D_t) που υπέστησαν τα παραπάνω αγαθά από την ενεργό συμμετοχή τους στην ετήσια παραγωγική διαδικασία των ετών αυτών.

Ισχύει δηλαδή :

- (2) I^m < D_m | = επενδύσεις (m) μηχανολ. εξοπλισμού και (τ) μεταφορικών μέσων
 (3) I^g < D_t | g = εγχώρια παραγωγή

Δεδομένου δε ότι

(4) I^m = P^m - (E_m - V_m) P = παραγωγή, E = εξαγωγές

(5) I^g = P^g - (E_t - V_t) V = αποθέματα

και επειδή το ύψος των εξαγωγών και αποθεμάτων επενδυτικών αγαθών είναι αμελητέο έως ανύπαρκτο γιαυτό ισχύει τελικά:

(6) P^m = I^m

(7) P^g = I^g

Η σχέση (2) που εκφράζει την αδυναμία της εγχώρια παραγωγής να αντικαταστήσει ακόμη και τις ετήσιες φθορές του μηχανολογικού εξοπλισμού, συνιστά τον πυρήνα της διαρθρωτικής δυσαναλογίας (ανισορροπίας) της εγχώρια παραγωγής. Με κριτήριο δε το ύψος αυτής της παραγωγής και των αντίστοιχων αποσβέσεων η ελληνική οικονομία μπορεί να καταταγεί στις φθίνουσες οικονομίες.

Η διαφορά μεταξύ του ύψους της ετήσιας ζήτησης επενδυτικών αγαθών (πλην κατασκευών) και του αντίστοιχου ύψους της εγχώρια παραγωγής αυτών των αγαθών

5. Ένα μέρος της αξίας και της χαμηλής αυτής παραγωγής αποτελείται από εισαγόμενα προϊόντα (ενδιάμεσες εισροές) με πολύ μικρή εγχώρια προστιθέμενη αξία.

εκφράζει ποσοτικά την έκταση που προσλαμβάνει ετησίως η διαρθρωτική δυσαναλογία (ανισορροπία) της εθνικής παραγωγής.

Η δυσαναλογία αυτή είχε κατά τις περιόδους 1958, 1963 και 1966 την παρακάτω έκταση:

Πίνακας 2.3. Πηγές κάλυψης των επενδυτικών αναγκών της Ελληνικής Οικονομίας σε %.

	Εγχώρια Παραγωγή			Εισαγωγές		
	1958	1963	1966	1958	1963	1966
1. Μηχανολ. εξοπλισμός	6,7	24,7	20,2	93,3	75,3	79,8
2. Μεταφορικά μέσα	9,5	23,8	10,7	91,5	76,2	89,3

Πηγή: D.Sakkas, Die Urspruenge des Strukturellen Ungleichgewichts und seine Wirkung auf den Entwicklungsprozess Griechenlands, Peter Lang Frankfurt/M 1984.

1.2. Ποιοτικά χαρακτηριστικά της εγχώριας διάρθρωσης της παραγωγής.

Η κατανόηση του τρόπου οργάνωσης και λειτουργίας της εγχώριας παραγωγής κατά την εξεταζόμενη περίοδο προϋποθέτει, εκτός της διερεύνησης των όρων εμφάνισης και την αντίστοιχη ανάλυση των όρων αναπαραγωγής της διαρθρωτικής της δυσαναλογίας. Η αναγκαιότητα αυτή πηγάζει από το γεγονός ότι ο μηχανολογικός εξοπλισμός αντικατοπτρίζει ιστορικά το επίπεδο τεχνικής ανάπτυξης των παραγωγικών ικανοτήτων μιας χώρας. Είναι ως εκ τούτου προφανής η αναγκαιότητα της γνώσης των γενικών όρων αναπαραγωγής μιας εθνικής παραγωγικής διαδικασίας που η ίδια αδυνατεί τεχνικά να παράγει το βασικότερο (μετά την εργασιακή δύναμη) στοιχείο της, τον μηχανολογικό δηλαδή εξοπλισμό.⁶

Η ακαδημαϊκά καθιερωμένη όμως "Οικονομική της ανάπτυξης" αντιμετωπίζει την παραπάνω διαρθρωτική δυσαναλογία, παρότι εδράζεται στη σφαίρα της παραγωγής, ως φαινόμενο που εμφανίζεται στο στάδιο κυκλοφορίας και τελικής διάθεσης του εθνικού προϊόντος. Γιαυτό και στα πλαίσια της λεγόμενης "θεωρίας του δυαδικού χάσματος" χαρακτηρίζει τη δυσαναλογία αυτή ως αποταμιευτικό και συναλλαγματικό έλλειμμα των τεχνολογικά εξαρτημένων οικονομιών. Το όλο πρόβλημα περιορίζεται κατ'αυτό τον τρόπο στον υπολογισμό του ύψους αυτών των ελλειμμάτων και στην εξεύρεση εξωτερικών πηγών κάλυψής τους.⁷

6. Είναι αυτονόητο ότι και η αναπαραγωγή ενός μέρους των στοιχείων της παραγωγικής διαδικασίας των τεχνολογικά ανεπτυγμένων χωρών (πρώτες ύλες, είδη διατροφής, ενέργεια κ.λπ) εξασφαλίζεται μέσω των αντίστοιχων εισαγωγών από τις τεχνολογικά εξαρτημένες χώρες και είναι ως εκ τούτου οργανικά συνδεδεμένο με την αντίστοιχη διαδικασία αυτών των χωρών. Η διαρθρωτική αυτή "δυσαναλογία" προκαλείται όμως και ελέγχεται σε μεγάλο βαθμό από τις ίδιες τις ανεπτυγμένες χώρες.

7. Βλέπε H.B.Chenery and A.Strout : Foreign Assistance and Economic Development, A.E.R Vo 56 1966 και ειδικά για την Ελλάδα : I.Adelman - H.B.Chenery : Foreign Aid and Economic Development, the Case of Greece. The Review of Economics and Statistics, Febr.1966. Για μια κριτική άποψη βλέπε K.Griffin : Foreign Capital, Domestic Savings and Economic Development, Bulletin Oxford Univ.Institut of Economics and Statistics, May 1970.

Είναι εν τούτοις προφανές ότι εκτός των ποσοτικών όψεων της διαρθρωτικής δυσαναλογίας η μακρόχρονη παγίωσή της έχει σημαντικές ποιοτικές επιπτώσεις και στον τρόπο οργάνωσης και λειτουργίας του εγχώριου παραγωγικού μηχανισμού.

Οι σπουδαιότερες απ'αυτές τις επιπτώσεις είναι:

α. Η απουσία από τη διάρθρωση της εγχώριας παραγωγής κλάδων και παραγωγικών δραστηριοτήτων που η ανάπτυξή τους προϋποθέτει την ύπαρξη μονάδων παραγωγής επενδυτικών αγαθών.

Στην κατηγορία αυτή ανήκουν όλοι οι προμηθευτές ενδιάμεσων και αρχικών εισροών (υλικών αγαθών και υπηρεσιών) που με βάση την επικρατούσα τεχνολογία είναι απαραίτητες για την παραγωγή επενδυτικών προϊόντων.

β. Η αδυναμία του εθνικού παραγωγικού μηχανισμού γενικά να δημιουργεί και διαχέει τεχνική πρόοδο.

Η αδυναμία αυτή προέρχεται από την οργανική σχέση που υπάρχει μεταξύ δυνατότητας παραγωγής επενδυτικών αγαθών -κυρίως μηχανολογικού εξοπλισμού- και δημιουργίας και διάχυσης νέας τεχνικής προόδου.⁸

γ. Η έλλειψη εγγενών προϋποθέσεων ανταγωνιστικής ικανότητας των εγχώριων παραγωγικών μονάδων.

Η αδυναμία δημιουργίας νέας τεχνικής προόδου στερεί τις εγχώριες μονάδες παραγωγής από το κυριότερο στοιχείο μακροχρόνιου ανταγωνισμού τους, την αξιόλογη δηλαδή εφαρμογή καινοτομιών (προϊόντων ή διαδικασιών) που αποτελούν τη βάση της ανταγωνιστικής ικανότητας στην αγορά.

δ. Ο βαθμιαίος περιορισμός της εγχώριας βιομηχανικής βάσης και η μετατόπιση της εθνικής παραγωγής σε άλλες δραστηριότητες.

Η ανάγκη χρηματοδότησης α) των απαραίτητων επενδυτικών αγαθών και β) των τεχνικά σύνθετων ή εντελώς νέων καταναλωτικών και ενδιάμεσων προϊόντων που η εγχώρια παραγωγή τους δεν είναι τεχνικά δυνατή ή οικονομικά συμφέρουσα ωθεί αναγκαστικά τους φορείς της εθνικής οικονομίας σε αναζήτηση άλλων παραγωγικών δραστηριοτήτων προς εξασφάλιση ή εξοικονόμηση συναλλάγματος.

Από τις μέχρι τώρα παρατηρήσεις προκύπτει ότι η αναπαραγωγή και τεχνική ανανέωση της εγχώριας παραγωγικής διαδικασίας είναι δυνατή μόνο από εισαγόμενα προϊόντα του εξωτερικού. Τα κύρια προβλήματα που εμφανίζονται κατά την πραγμάτωση αυτής της αναπαραγωγής προέρχονται α) από τις κοινωνικοοικονομικές και τεχνικοοργανωτικές

8. Βλέπε σχετικά : N.Rosenberg : Technological Change in the Machine Tool Industry 1840-1910. J of Econ.History 23 1963 σ. 414-443 και M.Fransman (ed) : Machinery and Economic Development,Mc Millan Press. 1966

διαφορές μεταξύ Ελλάδας και χωρών προέλευσης των εισαγωγών και β) από τις δυσκολίες εξασφάλισης εξαγωγίσιμης εγχώριας παραγωγής ίσης ανταλλακτικής αξίας με τις εισαγωγές.⁹

Είναι προφανές ότι στις αρχές της 10ετίας του 1950 δύο κατευθύνσεις (στρατηγικές) προσφέρονταν βασικά για την προώθηση της οικονομικής ανάπτυξης της χώρας. Η πρώτη συνίστατο στη σταδιακή εξάλειψη ή βελτίωση της διαρθρωτικής δυσαναλογίας της εγχώριας παραγωγής, η δε δεύτερη στην αύξηση του εισοδήματος ανεξάρτητα έστω από τη σύνθεση και τη μορφή αναπαραγωγής του.

2. Η συζήτηση για τη στρατηγική οικονομικής ανάπτυξης

2.1. Οι δύο κύριες τάσεις της αναπτυξιακής στρατηγικής

2.1α. Οι θέσεις του κινήματος εθνικής αντίστασης

Κατά το Δ.Μπάτση που μαζί με τον καθηγητή Α.Αγγελόπουλο αποτελούσε τον κατ'εξοχήν εκφραστή αυτών των θέσεων η εκβιομηχάνιση που είχε πραγματοποιηθεί μέχρι τον πόλεμο είχε την παραγωγική της βάση είτε στο εξωτερικό (μηχανές, ανταλλακτικά, καύσιμα και συχνά πρώτες ύλες) είτε υπό τον έλεγχο του ξένου κεφαλαίου (ενέργεια). Η ανισομερής εξ' άλλου κατανομή των παραγωγικών δραστηριοτήτων μεταξύ ελλήνων και αλλοδαπών εξηγεί τις περιορισμένες δυνατότητες συσσώρευσης και την τεχνολογική καθυστέρηση της ελληνικής οικονομίας.

Η δημιουργία της βαρειάς βιομηχανίας και οι πολλαπλασιαστικές της επιπτώσεις στους υπόλοιπους κλάδους και τομείς της οικονομίας θα επέτρεπε αφ'ενός τη διεύρυνση των δυνατοτήτων συσσώρευσης στην εσωτερική αγορά και αφ'ετέρου τη βαθμιαία μείωση της εξάρτησης της χώρας από το ξένο κεφάλαιο.¹⁰

Η χρηματοδότηση του προγράμματος προβλεπόταν να εξασφαλισθεί σε μεγάλο βαθμό από το λεγόμενο εγχώριο "οικονομικό δυναμικό", έναν όρο δηλαδή εθνικής αποταμίευσης που εισήγαγε γιαυτό το σκοπό ο Μπάτσης και που από άποψη περιεχομένου ομοιάζει με το "δυναμικό πλεόνασμα" που χρησιμοποίησε αργότερα ο Ρ.Βαράν.¹¹

2.1β. Η φιλελεύθερη στρατηγική του καθηγητή Κ.Βαρβαρέσσου

Οι απόψεις του καθηγητή Βαρβαρέσσου για την κατεύθυνση της οικονομικής ανάπτυξης διατυπώθηκαν στην έκθεση "επί του οικονομικού προβλήματος της Ελλάδος" που υπέβαλε το 1952 στην κυβέρνηση Ν. Πλαστήρα.¹² Τα κύρια σημεία της στρατηγικής που υποστήριζε ο καθηγητής Βαρβαρέσσος ήταν:

9. Η επιδίωξη αυτή ουδέποτε επιτεύχθηκε στη διάρκεια της μεταπολεμικής περιόδου.

10. Βλέπε Δ.Μπάτση : Η βαρεία βιομηχανία σελ. 27-29

11. Δ.Μπάτση : Η βαρεία βιομηχανία ... σελ.454 κε και Ρ.Βαράν : Η πολιτική οικονομία της ανάπτυξης,Κάλβος Αθήνα 1977 σελ. 75

12. Βλέπε Κ. Βαρβαρέσσο : Έκθεσις επί του οικονομικού προβλήματος της Ελλάδος Αθήνα 1952

- α. Η προώθηση της αγροτικής παραγωγής.
- β. Η στήριξη της μικρής και μεσαίας βιομηχανίας παραγωγής καταναλωτικών αγαθών.
- γ. Η προώθηση του τομέα κατασκευής λαϊκών κατοικιών.
- δ. Η προώθηση των υπόλοιπων κλάδων ανάλογα με τις αναπτυξιακές ανάγκες των παραπάνω τριών τομέων.

Η χρηματοδότηση των επενδυτικών έργων επρόκειτο να εξασφαλισθεί κατά το Βαρβαρέσοο από τον κρατικό προϋπολογισμό, την αμερικανική βοήθεια και τα μεγάλα ποσά των απαθησαυρισμένων χρυσών λιρών.¹³

2.2 Η στρατηγική που επικράτησε

Η αναπτυξιακή "στρατηγική" που εφαρμόστηκε τελικά στην Ελλάδα αντικατόπτριζε απλώς τις μορφές κρατικής παρέμβασης που υπαγόρευαν οι ανάγκες αναπαραγωγής της εγχώριας παραγωγικής διαδικασίας και του πολιτικοκοινωνικού συστήματος που τις εξέφραζε κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου. Η κρατική παρέμβαση είχε ως τελική επιδίωξη i) την εξασφάλιση της απρόσκοπτης κατά το δυνατόν ροής του εθνικού προϊόντος-στην πολιτικά αποδεκτή κοινωνική κατανομή του- στα 4 στάδια της αναπαραγωγικής του διαδικασίας και ii) στην εξασφάλιση ευνοϊκής αντιμετώπισης αυτής της διαδικασίας εκ μέρους των τεχνολογικά και οικονομικά ανεπτυγμένων χωρών.¹⁴

Είναι ευνόητο ότι η πραγματοποίηση της διευρυμένης αναπαραγωγής της εγχώριας παραγωγικής διαδικασίας συνεπάγετο αυτομάτως και την αντίστοιχη αναπαραγωγή του πλέγματος των κοινωνικών και πολιτικών σχέσεων που είχαν οικοδομηθεί πάνω στην υλική βάση αυτής της διαδικασίας.¹⁵ Για την ενεργοποίηση εξ άλλου και ενεργό στήριξη αυτής της στρατηγικής είχαν ήδη από το τέλος του εμφυλίου πολέμου διαμορφωθεί οι αντίστοιχοι θεσμοί.

Οι θεσμοί αυτοί ήταν :

- α) η Νομισματική Επιτροπή
- β) η Κεντρική Επιτροπή Δανείων (ΚΕΔ)
- γ) οι Οργανισμοί Χρηματοδότησης και Οικονομικής Ανάπτυξης (ΟΧΟΑ),ΟΒΑ και η μετέπειτα ΕΤΒΑ
- δ) η Διοίκηση Εξωτερικού Εμπορίου
- ε) η ΔΕΗ και ο ΟΤΕ
- στ) η συγκέντρωση (μετά τις συγχωνεύσεις του 1953 και 1958) και ολιγοπωλιακή οργάνωση του τραπεζικού συστήματος

13. Κ.Βαρβαρέσοο : Εκθέσεις ...σελ247 - 260

14. Η ευνοϊκή αντιμετώπιση συνίστατο κυρίως στην παροχή τεχνικής και οικονομικής βοήθειας μέσω δωρεάν μεταβιβάσεων,παροχής χαμηλότοκων δανείων και εμπορικών πιστώσεων,δευκολύνσεις αποπληρωμής χρεών κ.λπ

15. Η συγκεκριμένη διαπίκση μεταξύ της διάρθρωσης της εγχώριας παραγωγής και των κοινωνικοπολιτικών δυνάμεων που την εξέφραζαν αποτελεί αφ'εαυτής αντικείμενο ιδιαίτερης έρευνας που είναι μιν βασική για την κατανόηση της συνολικής (κοινωνικής και πολιτικής) διαδικασίας αναπαραγωγής υπερβαίνει όμως τα πλαίσια της παρούσας εργασίας.

ζ) η προσέλκυση και προστασία του ξένου επιχειρηματικού κεφαλαίου με το ν. 2687/1953 κ.λ.π.

Για την περαιτέρω διευκόλυνση της διευρυμένης αναπαραγωγής ψηφίσθηκε εξ άλλου μια σειρά κινήτρων που απέβλεπαν στην τόνωση της διαδικασίας συσσώρευσης μέσω της μεταβίβασης κοινωνικών πόρων προς τους επιχειρηματικούς φορείς.¹⁶

Η κείναιανής τέλος έμπνευσης "ετήσια επεκτατική ώθηση"¹⁷ εξασφάλιζε τη συνοχή όλων των αναπτυξιακών μέτρων και ρυθμίσεων και αποτελούσε την κατ' εξοχήν έκφραση της ακολουθούμενης σφαιρικής πολιτικής οικονομικής ανάπτυξης της χώρας.

2.3 Οι θεωρητικές βάσεις του ενδεικτικού προγραμματισμού

2.3.1 Η "θεωρία του ενδεικτικού προγραμματισμού"

Η θεωρία του ενδεικτικού προγραμματισμού που αναπτύχθηκε αρχικά στη Γαλλία εισήγαγε μια διαφορετική αντιμετώπιση της σχέσης μεταξύ οικονομίας της αγοράς και κεντρικού οικονομικού προγραμματισμού. Στη θέση δε της παραδοσιακής αντίθεσης μεταξύ των δύο αυτών μηχανισμών κατανομής των πόρων πρότεινε μια σχέση συμπληρωματικότητας.¹⁸ Η ανάγκη αυτής της αλλαγής προέκυψε προφανώς από τη δυναμική διάσταση της μεγεθυντικής διαδικασίας και την προφανή αδυναμία της επικρατούσας στατικής ανταγωνιστικής ισορροπίας νεοκλασικού τύπου να προσφέρει ασφαλείς πληροφορίες για τη μελλοντική εξέλιξη των τιμών και ως εκ τούτου και ανάλογα κριτήρια για τις επενδυτικές αποφάσεις.

Η αβεβαιότητα που επικρατεί ως προς τις μελλοντικές εξελίξεις των τιμών ισορροπίας-αποτέλεσμα των διαφορετικών ατομικών προσδοκιών για αυτές τις εξελίξεις-περιορίζει αισθητά την αποτελεσματικότητα του επικρατούντος συστήματος αγοράς, δημιουργεί εξ αυτού του λόγου υψηλό κοινωνικό κόστος και καθιστά εκ των πραγμάτων αναγκαία τη βελτίωσή του.

Στα πλαίσια της προβληματικής αυτής ο θεσμός του ενδεικτικού προγραμματισμού εξασφαλίζει μέσω των οργάνων του την αλληλοπληροφόρηση των αντιπροσωπευτικών φορέων της οικονομικής δραστηριότητας σχετικά με τις μελλοντικές τους προσδοκίες και επιδιώξεις. Το κράτος υπό την αιγίδα του οποίου πραγματοποιούνται οι ex ante συναινετικές αυτές διεργασίες των παραπάνω φορέων, επισημοποιεί τους κοινούς στόχους σχετικά με το ύψος, την κλαδική σύνθεση και την κοινωνική κατανομή του αποτελέσματος της εθνικής παραγωγικής προσπάθειας.¹⁹

16. Για το ύψος αυτών των μεταβίβασεων βλέπε Μ.Ξανθάκη: Προσπάθεια προοδικής απεκόνισης των κινήτρων προς την ελληνική μεταποίηση και εκτίμηση της αποτελεσματικότητάς τους, Σπουδαί 1-2 1985.

17. Ως ετήσια επεκτατική ώθηση χαρακτηρίζεται ως γνωστό η επί πλέον ποσότητα χρήματος που αποφασίζονταν να τεθεί σε κυκλοφορία ετησίως και ως προς την οποία διέφερε το ΑΕΠ του προηγούμενου έτους (t-1) από τη συνολική δαπάνη της τρέχουσας περιόδου (t), βλέπε σχετικά Ξ. Ζολιάτας: Νομισματική ισορροπία και οικονομική ανάπτυξη, Αθήνα, Τράπεζα της Ελλάδος 1964.

18. Βλέπε σχετικά P.Messe: French Methods of Planning, *Journal of Industrial Economics* 1962 του ίδιου: The French Plan and Economic Theory, *Econometrica* No 2.

19. Για την πρακτική πλευρά του ενδεικτικού προγραμματισμού βλέπε R.K.Turner - C.Collis: The Economics of Planning McMillan Press 1977, και C.P. Kindleberger: French Planning in M.Milkan (ed) National Economic Planning New York 1967.

Υποστηρίζεται μάλιστα ότι σ'αυτή την περίπτωση το οικονομικό πρόγραμμα - λόγω κοινού συμφέροντος των συμμετεχόντων - εξασφαλίζει χωρίς καν κρατική παρέμβαση την αυτοεφαρμογή του.²⁰

Το παραπάνω θεωρητικό πλαίσιο που διαμορφώθηκε κυρίως στη Γαλλία έλαβε την τελική του μορφή από τον άγγλο οικονομολόγο J.Meade. Ο Meade επεξεργάστηκε για πρώτη φορά ένα πλήρες σύστημα ενδεικτικού προγραμματισμού βασισμένο στη θεωρία της δυναμικής ανταγωνιστικής ισορροπίας τύπου Arrow-Debreu.²¹

Οι θεομοθετημένες διαδικασίες του ενδεικτικού προγραμματισμού μπορούν, κατά τον Meade, να άρουν τις αβεβαιότητες και να οδηγήσουν το σύστημα σε άριστα (κατά Pareto) αποτελέσματα. Οι τιμές που εξασφαλίζουν διαχρονικά την εξισορρόπηση προσφοράς και ζήτησης μπορούν -θεωρητικά τουλάχιστον-να προβλεφθούν (συμκωνηθούν) για κάθε χρονική στιγμή.

Εάν περιληφθούν στο πρότυπο και οι αβεβαιότητες περιβάλλοντος τότε το αρχικό πρόγραμμα διευρύνεται με περισσότερα εναλλακτικά σενάρια ανάλογα με τις δυνατές διαδρομές που οι διαφορετικές συνθήκες περιβάλλοντος θα επιβάλουν να ακολουθηθούν.²²

2.3.2 Η "θεωρία των προσδοκίων ζήτησης"

Το κυριότερο πλεονέκτημα που διακρίνει η θεωρία αυτή στο σύστημα του ενδεικτικού προγραμματισμού συνίσταται κυρίως στην ευνοϊκή ψυχολογική επίδραση που αυτός ασκεί στις προσδοκίες των επιχειρηματιών αναφορικά με την εξέλιξη της μελλοντικής ζήτησης. Το τελευταίο αυτό στοιχείο επηρεάζει απευθείας τους ρυθμούς αύξησης της παραγωγικότητας πράγμα που, κατά τον Beckerman,²³ εξηγεί περισσότερο και από το βαθμό απασχόλησης των συντελεστών παραγωγής τους διαφορετικούς ρυθμούς μεγέθυνσης των εθνικών οικονομιών. Ειδικότερα οι μελλοντικές προοπτικές των εξαγωγών θεωρούνται ως κατ'εξοχήν παράγων δημιουργίας των παραπάνω ευνοϊκών προσδοκίων ζήτησης.

Η θετική ψυχολογική επίδραση που ασκεί στις προσδοκίες των επιχειρηματιών η προβολή εκ μέρους της κυβέρνησης των στόχων του Προγράμματος αποδίδεται στη δυνατότητα που έχει αυτός ο θεσμός να εξασφαλίζει το κατάλληλο κάθε φορά ύψος και σύνθεση των επενδυτικών δαπανών.²⁴ Τα νομοματικά και δημοσιονομικά μέτρα αντίθετα συμβάλλουν μεν στη δημιουργία ενός επιθυμητού επιπέδου συνολικής ζήτησης, δεν εξασφαλίζουν όμως από μόνα τους την κατάλληλη για υψηλούς και σταθερούς ρυθμούς μεγέθυνσης σύνθεση των επενδύσεων που προκαλεί αυτή η ζήτηση.

20. Σύγκρισε R.Lecomber : Government Planning With and Without the Cooperation of Industry, Economics of Planning Rd.10 No 1-2 1970.

21. J.E.Meade : The Theory of Indicative Planning, Manchester Univ Press 1970 και J.B Miller : Meade on Indicative Planning : A Review of Informational Problems, Jof Comparative Economics 3, 27-40 1979.

22. J.E.Meade : The Theory — p. 15-31.

23. Blázquez W.Beckerman (ed) : The British Economy in 1975, Cambridge Univ Press 1985 p.78.

24. R.F.Harrod : Are monetary and Fiscal Policies Enough ? Economic Journal Bd 74 1964.

2.3.3 Μερικές συμπερασματικές παρατηρήσεις

Είναι κατ'αρχήν αναγκαίο να διευκρινισθεί ότι και οι δύο θεωρίες του ενδεικτικού προγραμματισμού εμφανίσθηκαν και αναπτύχθηκαν με βάση τα προβλήματα που αντιμετώπιζαν μερικές τεχνολογικά και οικονομικά ανεπτυγμένες χώρες (αγοράς). Η κύρια δικαιολογητική βάση για τη νεοκλασικής προέλευσης θεωρία συνίστατο στην ανάγκη επίτευξης υψηλών και σταθερών ρυθμών μεγέθυνσης της εθνικής παραγωγής σε συνδυασμό με την παράλληλη αδυναμία της στατικής ανταγωνιστικής ισορροπίας να προσφέρει, λόγω κυρίως της εγγενούς αβεβαιότητας του στατικού συστήματος, ορθολογικές λύσεις στο πρόβλημα των επενδυτικών αποφάσεων.

Το βασικό εξ'άλλου επιχείρημα της κείνσιανής θεωρίας των προσδοκιών ζήτησης υπέρ του προγραμματισμού προέρχεται από τη διαπίστωση ότι ακόμη και ένα ικανοποιητικό επίπεδο συνολικής ενεργού ζήτησης δεν αρκεί αφ'εαυτού να διαμορφώσει το επιθυμητό για τη μεσο- και μακροπρόθεσμη διαδικασία οικονομικής μεγέθυνσης ύψος και σύνθεση των επενδυτικών δαπανών.

Είναι πρόδηλο ότι και στις δύο περιπτώσεις το κρίσιμο ερώτημα που τίθεται είναι η αναζήτηση της κατάλληλης διαδικασίας υπέρβασης του στατικού χαρακτήρα του νεοκλασικού συστήματος προκειμένου να εξασφαλισθούν μακροπρόθεσμα οι επιθυμητοί ρυθμοί μεγέθυνσης υπό συνθήκες ευσταθούς ισορροπίας.²⁵

3. Τα προγράμματα οικονομικής και κοινωνικής ανάπτυξης

3.1 Τα προγράμματα της περιόδου 1947-1953

3.1α Το σχέδιο ανασυγκρότησης (1947)

Το πρώτο σχέδιο οικονομικού προγράμματος της Ελλάδας εκπονήθηκε από τον Οργανισμό Ανασυγκρότησης το έτος 1947.²⁶ Το σχέδιο αυτό καταστρώθηκε βιαστικά και είχε ως κύριο στόχο να διευκολύνει αφ'ενός την εξασφάλιση συναλλαγματικών πόρων από τις ΗΠΑ και αφ'ετέρου τη διαπραγμάτευση των πολεμικών επανορθώσεων με τη Γερμανία, Ιταλία και Βουλγαρία.

Το σχέδιο προέβλεπε αφ'ενός την τεχνική και οικονομική ενίσχυση των μονάδων που ήδη λειτουργούσαν και αφ'ετέρου την ίδρυση νέων βασικών βιομηχανιών στους κλάδους της χημικής βιομηχανίας, της βασικής μεταλλουργίας, των μηχανοκατασκευών και της κατασκευής ή/και επισκευής πλοίων.

Το μεγαλύτερο μέρος των εκ 22 δις.δολαρίων απαιτούμενων κεφαλαίων της 5ετίας επρόκειτο ν'αναζητηθούν στο εξωτερικό υπο μορφή δανείων με ευνοϊκούς κατά το δυνατό

25. Τα υποδείγματα οικονομικής μεγέθυνσης παρουσιάζουν μεν τους όρους της ισορροπίας αύξησης του εθνικού προϊόντος μακροπρόθεσμα, οι περισσότεροι όμως από αυτούς τους όρους θεωρούνται ως εξωγενείς έτσι ώστε να είναι στην πράξη τελείως προβληματική και τυχαία η ταυτόχρονη ικανοποίησή τους.

26. Το σχέδιο είχε τον τίτλο "Σχέδιον ανασυγκροτήσεως και τεχνικών βάσεων της ελληνικής οικονομίας", 1947.

όρους.²⁷ Το σχέδιο ανασυγκρότησης δεν τέθηκε καν σε εφαρμογή και ως εκ τούτου δεν άσκησε καμία ουσιαστικά οικονομική επίδραση.

3.1β Το προσωρινό μακροπρόθεσμο πρόγραμμα οικονομικής ανόρθωσης της Ελλάδας 1948-1952.

Το πρόγραμμα αυτό υποβλήθηκε από την ελληνική κυβέρνηση στον ΟΕΟΣ το Νοέμβριο 1948 εκπονήθηκε από το ΑΣΑ (Ανώτατο Συμβούλιο Ανασυγκρότησης) και αποσκοπούσε στη συμμετοχή της Ελλάδας στη βοήθεια του σχεδίου Μάρσαλ. Το πρόγραμμα προέβλεπε:

- α. Την ανάπτυξη της υλικής γενικά παραγωγής και του τουρισμού
- β. Την επέκταση και εκσυγχρονισμό του δικτύου συγκοινωνιών και τηλεπικοινωνιών.
- γ. Την ανύψωση του βιοτικού επιπέδου μέσω επενδύσεων στις κατοικίες, δημόσια υγεία, ύδρευση-αποχέτευση και
- δ. Την προώθηση της εκπαίδευσης και επιστημονικής έρευνας.

Το ύψος των συνολικών δαπανών του προγράμματος είχε υπολογισθεί στα 1186,6 εκ. δολάρια εκ των οποίων τα 572,8 σε συνάλλαγμα. Οι συναλλαγματικοί πόροι επρόκειτο να εξασφαλισθούν από τις πολεμικές επανορθώσεις, τις επενδύσεις ξένων και ελληνικών κεφαλαίων και την παροχή της αμερικανικής βοήθειας.²⁸

3.1γ Το πρόγραμμα οικονομικής ανάπτυξης 1952-1956.

Το πρόγραμμα 1952-1956 υποβλήθηκε στον ΟΕΟΣ ύστερα από απαίτηση του ΝΑΤΟ. Κύριος στόχος του προγράμματος ήταν η προώθηση των τομέων της ενέργειας, της βιομηχανίας και της γεωργίας.

Η αποπεράτωση των προγραμματιζόμενων έργων θα απέφερε αύξηση του ακαθάριστου γεωργικού εισοδήματος κατά 16,8%, του κατά κεφαλή προϊόντος κατά 10,7% και της βιομηχανικής παραγωγής κατά 35% με αντίστοιχη εξοικονόμηση συναλλάγματος 45 εκ. δολαρίων ετησίως.²⁹

Η δραστική (κατά 100%) αναπροσαρμογή της ισοτιμίας της δραχμής στις αρχές του 1953 και η εξ ίσου δραστική περικοπή της αμερικανικής βοήθειας οδήγησαν τελικά στην ουσιαστική εγκατάλειψη και αυτού του προγράμματος.

27. Κυρίως από την αμερικανική Τράπεζα Εισαγωγών - Εξαγωγών που απαιτούσε συνήθως την προηγούμενη υποβολή οικονομικού προγράμματος.

28. Βλέπε : Προσωρινόν Μακροπρόθεσμον Πρόγραμμα _σελ.116.

29. Βλέπε : Τα πρώτα πενήντα χρόνια της Τράπεζας της Ελλάδος, εκδόσεις της Τράπεζας 1978 σελ. 405.

3.1δ Το τριετές πρόγραμμα οικονομικής ανάπτυξης (1953)

Κύριος σκοπός του προγράμματος ήταν η αποκατάσταση γενικά της ισορροπίας στην οικονομία.³⁰ Για τη βιομηχανία προβλεπόταν η ίδρυση των ιδίων βασικών παραγωγικών μονάδων³¹ που προέβλεπε και το πρόγραμμα 1948-1952. Στο δε αγροτικό τομέα το κύριο βάρος είχε δοθεί στην εκτέλεση εγγειοβελτιωτικών έργων με απώτερη επιδίωξη την αναδιάρθρωση και αύξηση της αγροτικής παραγωγής.

Το ύψος των επενδυτικών δαπανών ανερχόταν σε 236 εκ. δολάρια εκ των οποίων τα 131 εκ. σε μορφή συναλλάγματος.

Η κυβέρνηση είχε υπογράψει συμφωνίες με τη Γερμανία, Γαλλία και Ιταλία για την αγορά κεφαλαιουχικού εξοπλισμού αξίας 90 εκ. δολαρίων με μεσοπρόθεσμες πιστώσεις.

3.2 Τα προγράμματα της περιόδου 1954-1966

3.2α Πενταετές πρόγραμμα οικονομικής ανάπτυξης 1960-1964

Ως κύριοι σκοποί του προγράμματος 1960-1964 αναφέρονται:

- α. Η διατήρηση υψηλού ρυθμού αύξησης του εισοδήματος εις τρόπον ώστε να εξασφαλίζονται ταυτόχρονα:
 - i) η βελτίωση του βιοτικού επιπέδου του ελληνικού λαού και
 - ii) η μείωση της οικονομικής εξάρτησης της χώρας από το εξωτερικό.
- β. Η δημιουργία διεθνώς ανταγωνιστικών παραγωγικών μονάδων
- γ. Η μέγιστη δυνατή απασχόληση του διαθέσιμου εργατικού δυναμικού.

Η επίτευξη των παραπάνω σκοπών προϋπέθετε την αναδιάρθρωση και αύξηση της εγχώριας παραγωγής με μέσο ετήσιο ρυθμό 6,0% (ήτοι 3,5% για τον αγροτικό τομέα, 8,1% για το βιομηχανικό και 6,6% για τις υπηρεσίες). Κατά τους συντάκτες του προγράμματος η υλοποίηση του παραπάνω στόχου απαιτούσε την αύξηση των επενδύσεων παγίου κεφαλαίου με μέσο ετήσιο ρυθμό 11,3% (ήτοι 13,5% για τη γεωργία, 21,0% για τη βιομηχανία και 8,5% για τις υπηρεσίες).³²

Οι ανάγκες σε ξένα κεφάλαια για τη χρηματοδότηση του προγράμματος ύψους 600 εκ.δολαρίων περίπου υπολόγιζε η κυβέρνηση να εξασφαλίσει από την αμερικανική βοήθεια, το γερμανικό κρατικό δάνειο και άλλες εξωτερικές πηγές.

3.2β Το σχέδιο προγράμματος οικονομικής ανάπτυξης 1966-1970

Η βασική στρατηγική αυτού του προγράμματος ήταν η ταυτόχρονη επιδίωξη των παρακάτω σκοπών:

30. Τα πρώτα πενήντα χρόνια... σελ.410

31. Για τις μονάδες αυτές είχαν υπολογισθεί το ύψος της παραγωγικής επενδυτικής δαπάνης και η συναλλαγματική ωφέλεια.

32. Σεπτεετές πρόγραμμα...1960 - 1964 σελ.81

1. Τη διατήρηση υψηλού βαθμού ανάπτυξης και μετά το τέλος του προγράμματος (1970).
2. Την προσέγγιση προς το καθεστώς της ΕΟΚ και
3. Τη δημιουργία προϋποθέσεων για περισσότερο ισόρροπη περιφερειακή ανάπτυξη.³³

Το σχέδιο προέβλεπε εξ άλλου α) τη βελτίωση της κατανομής του εισοδήματος β) την προώθηση των επενδύσεων στη βιομηχανία και τον τουρισμό γ) την αναδιάρθρωση της παραγωγής υπέρ των τομέων υψηλής παραγωγικότητας δ) την προώθηση των περιφερειών που προσφέρονταν για τη δημιουργία "πόλων ανάπτυξης" και ε) την προώθηση της παιδείας και της κοινωνικοοικονομικής υποδομής.

Η υλοποίηση των παραπάνω σκοπών και στόχων προϋπέθετε την αύξηση της παραγωγής με μέσο ετήσιο ρυθμό 7-8%. Το ποσοστό αυτό αντιστοιχούσε σε αντίστοιχο ρυθμό 5,1% για τη γεωργία, 11,0% για τη μεταποίηση, 10,2% για τις κατασκευές και 6,5% περίπου για τις υπηρεσίες.³⁴

Το σχέδιο προέβλεπε την αύξηση των συνολικών επενδύσεων κατά 89% περίπου στο διάστημα της πενταετίας. Η αύξηση ήταν μεγαλύτερη για τη μεταποίηση (132%) την κοινή ωφέλεια (106,6%), τα μεταλλεία (325%), τις λοιπές υπηρεσίες (406,6%) και μικρότερη του μέσου όρου για τις κατοικίες (51,7%).

Η χρηματοδότηση του προγράμματος επενδύσεων και η διασφάλιση συνθηκών ισορροπίας στο ισοζύγιο πληρωμών απαιτούσε την ακαθάριστη εισροή κεφαλαίων από το εξωτερικό ύψους 40 δισ. δραχμών περίπου (ή 3,6% περίπου του ΑΕΠ). Το σχέδιο προγράμματος 1966-1970 δεν μπόρεσε να τεθεί σε εφαρμογή, αποτέλεσε όμως τη βάση του επόμενου προγράμματος 1968-1972.

4. Σύντομη αξιολόγηση των προγραμμάτων 1947-1966

4.1 Η σχέση των προγραμμάτων με τον ενδεικτικό προγραμματισμό

Από μια έστω και βιαστική σύγκριση μεταξύ της επικρατούσας διαρθρωτικής δυσαναλογίας της εγχώριας παραγωγής και των θεωρητικών υποθέσεων του ενδεικτικού προγραμματισμού προκύπτει αβίαστα το συμπέρασμα ότι το θεωρητικό πλαίσιο του τύπου αυτού προγραμματισμού αγνοούσε εκ των πραγμάτων τα διαρθρωτικά προβλήματα που χαρακτήριζαν και εξακολουθούν να χαρακτηρίζουν τις τεχνολογικά και οικονομικά εξαρτημένες χώρες όπως η Ελλάδα.

Στις χώρες αυτές δεν τίθεται πρόβλημα αβεβαιότητας ως προς τη μελλοντική κατάσταση της ανταγωνιστικής ισορροπίας καθότι δεν υφίσταται στις οικονομίες αυτές τέτοιου είδους ισορροπία. Η "ισορροπία" των διαρθρωτικών δυσαναλογιών, που επικρατεί πράγματι σ' αυτές τις χώρες, ούτε ανταγωνιστική είναι ούτε κατά συνέπεια αβεβαιότητες ανάλογες με εκείνες της ανταγωνιστικής μπορεί να προκαλέσει.

33. Περίληψη σχεδίου προγράμματος 1966-1970 σελ.7

34. Περίληψη σχεδίου προγράμματος 1966-1970 σελ.14.

Η επικρατούσα αβεβαιότητα σχετικά με τη μελλοντική "ισορροπία" των διαρθρωτικών δυσαναλογιών είναι περισσότερο πολιτικής κφής κί'αφορά στο βαθμό στήριξης της τόσο στους παραγωγικούς φορείς της χώρας όσο και στις κυβερνήσεις των ανεπτυγμένων χωρών του εξωτερικού. Η εξασφάλιση και διατήρηση αυτού του είδους ισορροπίας προϋποθέτει μιν, όπως διαπιστώθηκε, τη συνεχή κρατική παρέμβαση σ'όλο το φάσμα της διαδικασίας αναπαραγωγής είναι όμως εκ των πραγμάτων δύσκολο αν όχι αδύνατο η παρέμβαση αυτή ν'αποτελέσει αντικείμενο μεσοπρόθεσμου προγραμματισμού.³⁵ Αναγκαστικά ο "προγραμματισμός" αυτός θα προσλαμβάνει κάθε φορά τη μορφή μιας υπο όρους πρόβλεψης³⁶ με περιορισμένες εκ των πραγμάτων πιθανότητες επαλήθευσής της.

Στο σημείο αυτό πρέπει να επισημανθεί ότι η γενική σχεδόν αποτυχία των "ενδεικτικών" προγραμμάτων στις τεχνολογικά εξαρτημένες χώρες κατά το τελευταίο χρονικό διάστημα έχει οδηγήσει σε αναθεώρηση των αντιλήψεων περί ενδεικτικού προγραμματισμού με τελικό προσανατολισμό την προώθηση του ρόλου της αγοράς και των κινήτρων.³⁷

Η θεωρία εξ άλλου των προσδοκίων ζήτησης αγνοεί ουσιαστικά τα διαρθρωτικά προβλήματα των τεχνολογικά εξαρτημένων χωρών και απευθύνεται σε οικονομίες με ανεπτυγμένη και κλαδικά ισόρροπη διάρθρωση παραγωγής. Το κύριο δε μειονέκτημα αυτής της θεωρίας είναι η εκ μέρους της υποτίμηση του ρόλου της προσφοράς στη διαδικασία της ισόρροπης οικονομικής μεγέθυνσης.³⁸ Ιδιαίτερα για οικονομίες με τις διαρθρωτικές δυσαναλογίες του κεφ. 1 η υποτίμηση αυτού του ρόλου μπορεί να οδηγήσει σε ανεξέλεγκτα (πληθωριστικά) αποτελέσματα.³⁹

Συμπερασματικά μπορεί να υποστηριχθεί ότι το θεωρητικό υπόβαθρο του ενδεικτικού προγραμματισμού δεν αντιστοιχεί στην ιδιόμορφη κατάσταση των διαρθρωτικών δυσαναλογιών που χαρακτηρίζουν την ελληνική οικονομία.

4.2 Η σχέση των προγραμμάτων με τη στρατηγική που επικράτησε

Μετά τις τελευταίες παρατηρήσεις και διαπιστώσεις προκύπτει το ερώτημα ποιό είναι πράγματι το περιεχόμενο των προγραμμάτων 1947-1966 και σε ποιό τύπο προγραμματισμού απ'αυτούς που επικράτησαν μεταπολεμικά⁴⁰ μπορούν αυτά να ενταχθούν.

Πρέπει κατ'αρχήν να επισημανθεί ότι τα τέσσερα πρώτα προγράμματα της μεταπολεμικής περιόδου είχαν ευκαιριακό χαρακτήρα και αποσκοπούσαν να εξασφαλίσουν κατά το δυνατό μεγαλύτερο ποσό συναλλαγματικών πόρων υπό μορφή οικονομικής και τεχνικής βοήθειας. Είναι χαρακτηριστικό ότι όλα τα προγράμματα αυτής της περιόδου πρότει-

35. Βλέπε σχετικά J.Kilick : The Possibilities of Development Planning, Oxford Economic Papers Vol.28 No 2 1976

36. Για μια σύντομη επισκόπηση των μεθόδων προγραμματισμού βλέπε H. Chenery : The Evolution of Development Planning, Journal of Policy Modeling 6(2): 159-174 1984.

37. Βλέπε σχετικά B.Balassa : Indicative Planning in Developing Countries, World Bank, Working Papers May 1990 No 439.

38. Βλέπε G.Denton et al. : Economic Planning and Policies in Britain, France and Germany, G Allen and Unwin, London 1968.

39. Βλέπε σχετικά K.R.V.Rao : Investment, Income and the Multiplier in an Underdeveloped Economy, Indian Economic Review Febr. 1952.

40. Βλέπε σχετικά R.Agarwala : Planning in Developing Countries, Lessons of Experience, World Bank Staff Working Papers No 576, και H.Chenery : The Evolution Of Development Planning, J.of Policy Modeling 6(2):159-174 1984.

ναν την εκτέλεση του ίδιου σχεδόν καταλόγου επενδυτικών έργων-τις λεγόμενες βασικές βιομηχανίες-με απαραίτητο πάντα υπολογισμό του κόστους τους σε συνάλλαγμα (δολάρια). Όταν δε οι αρμόδιοι κυβερνητικοί φορείς διεπίστωναν απροθυμία των Αμερικανών να ανταποκριθούν στις χρηματοδοτικές απαιτήσεις των έργων τότε εγκατέλειπαν ολόκληρο το πρόγραμμα ως μη ρεαλιστικό.

Θα ήταν κατά συνέπεια υπερβολικό να χαρακτηρισθούν αυτές οι επενδυτικές κατ'ουσίαν προτάσεις ως ολοκληρωμένα προγράμματα οικονομικής και κοινωνικής ανάπτυξης. Η κύρια λειτουργία των προτάσεων αυτών συνίστατο προφανώς να πείσουν για την αναγκαιότητά τους κατά πρώτο λόγο τους Αμερικανούς που ήσαν και οι μόνοι δυνατοί χρηματοδότες τους.

Η ίδια κατά βάση παρατήρηση μπορεί να γίνει και για τα προγράμματα 1960-1964 και 1966-1970 παρά το γεγονός ότι τα προγράμματα αυτά έχουν περισσότερο σφαιρικό χαρακτήρα και εκπονήθηκαν υπό ομαλότερες πολιτικοοικονομικές συνθήκες.

Αν συγκριθούν τα προγραμματιζόμενα μεγέθη με τα αντίστοιχα μεγέθη που ίσχυαν προ της εκπόνησης των προγραμμάτων τότε θα διαπιστωθεί είτε ότι οι δύο κατηγορίες μεγεθών δεν διαφέρουν ουσιαδώς μεταξύ τους είτε ότι οι επιδιωκόμενες προγραμματικά τυχόν αποκλίσεις στη σύνθεση π.χ των επενδύσεων και των εξωτερικών πληρωμών, αδυνατούν τελικά να εφαρμοσθούν στην πράξη.

Πράγματι και τα δύο προγράμματα (1960-1964 και 1966-1970) αποτελούν έκφραση της αναπτυξιακής στρατηγικής που εφαρμόστηκε μεταπολεμικά στην Ελλάδα (βλέπε κεφ.2.2) και συνίστατο όχι στη συστηματική αντιμετώπιση των διαρθρωτικών προβλημάτων αλλά στην επίτευξη υψηλών ρυθμών αύξησης του εισοδήματος έστω και υπό συνθήκες διατήρησης της τεχνολογικής και οικονομικής εξάρτησης της χώρας από το εξωτερικό.

Επειδή οι τομείς και οι μορφές της κρατικής παρέμβασης, που αποτελεί συνθήκη εκ των ων ουκ άνευ για την υλοποίηση αυτής της στρατηγικής, είναι από τη συγκυριακή φύση τους βραχυχρόνιας διάρκειας γιατί είναι σχεδόν αδύνατος ο προγραμματισμός της. Τα κείμενα αυτών των προγραμμάτων αποτελούν, όπως έχει ήδη αναφερθεί, μία υπό όρους πρόβλεψη της μεσοπρόθεσμης εξέλιξης της ελληνικής οικονομίας στα πλαίσια της τεχνολογικής και οικονομικής της εξάρτησης από το εξωτερικό. Σ'αυτή δε τη λειτουργία (της πρόβλεψης) βρίσκεται κυρίως και το θετικό στοιχείο της μέχρι τώρα πρακτικής του θεσμού στην ελληνική κοινωνία.⁴¹

41. Τα αναπτυξιακά προγράμματα έχουν συνήθως εκτός της καθαρά οικονομικής και άλλες λειτουργίες (ιδεολογικές-πολιτικές) που όμως δεν μπορούν να διερευνηθούν αναλυτικότερα εδώ. Βλέπε σχετικά R.Vernon : *Comprehensive Model-building in the Planning Process: The Case of the less Developed Economies* E.J 76 1966.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΠΙΝΑΚΩΝ

Πίνακας 1. Ετήσιοι ρυθμοί αύξησης του ΑΕΠ (σταθ.τιμές 1970)

Περίοδος	ΑΕΠ	Πρωτογ. παραγωγή	Δευτερογ. παραγωγή	Μεταποίηση	Τριτογ. παραγωγή
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
1950/51	19,1	13,4	-1,3	(6,3)	9,1
1951/52	4,2	-5,6	2,3	(-1,2)	2,8
1952/53	30,8	12,6	17,8	(15,3)	4,8
1953/54	15,2	-2,6	7,8	(11,3)	4,9
1954/55	14,7	7,0	9,8	(9,5)	5,3
1955/56	15,9	2,6	13,1	(10,6)	10,3
1956/57	6,9	13,0	4,8	(6,7)	2,8
1957/58	4,0	-6,9	11,8	(8,7)	7,0
1958/59	4,1	4,9	5,6	(1,3)	2,8
1959/60	-7,0	-9,4	13,2	(9,8)	4,9
1960/61	12,5	26,7	7,3	(7,9)	6,3
1961/62	5,7	-13,1	4,6	(5,3)	5,9
1962/63	11,3	20,0	7,7	(8,2)	6,7
1963/64	9,9	-0,4	14,3	(12,7)	8,1
1964/65	13,9	10,0	10,6	(10,2)	8,2
1965/66	10,7	0,7	5,5	(9,0)	7,4
1966/67	7,8	1,4	5,5	(8,7)	5,6
1967/68	7,5	-9,0	15,1	(11,6)	6,6

Πηγή : Τράπεζα της Ελλάδας. Μακροχρόνιες στατιστικές σειρές της ελληνικής οικονομίας, Αθήνα 1992.

Πίνακας 2. Βασικά μεγέθη ισοζυγίου πληρωμών (εκ.δολάρια)

Περίοδος	Εμπορικό ισοζύγιο	Ισοζύγιο αδήλων (1)	Ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών	Καθαρή εισορή κεφαλαίων
	(1)	(2)	(3)	(4)
1948	-301,1	225,1	-76,4	54,3
1949	-284,2	287,5	3,3	3,0
1950	-312,6	326,	14,1	5,3
1951	-329,7	337,0	7,3	5,3
1952	-160,4	179,0	18,6	6,8
1953	-109,2	150,6	41,4	14,8
1954	-167,4	152,3	-15,1	30,9
1955	-157,7	178,5	20,8	33,8
1956	-255,1	213,7	-41,4	43,9
1957	-285,5	209,1	-76,4	65,4
1958	-266,5	193,0	-73,5	67,0
1959	-236,6	223,4	-13,2	67,5
1960	-296,1	250,3	-45,8	46,4
1961	-330,6	281,1	-49,5	87,7
1962	-397,7	347,7	-50,0	109,1
1963	-434,3	398,2	-36,1	103,0
1964	-559,4	388,1	-171,3	170,6
1965	-691,3	424,2	-267,3	221,3
1966	-743,0	484,0	-259,0	260,1
1967	-703,0	478,5	-224,5	273,8

Πηγή : Τράπεζα της Ελλάδας. Μακροχρόνιες στατιστικές σειρές της ελληνικής οικονομίας, Αθήνα 1992

(1) : Περιλαμβάνονται τα ποσά της οικονομικής βοήθειας, επανορθώσεων και αποζημιώσεων.

Πίνακας 3. Ποσοστιαία διάρθρωση των ακαθάριστων επενδύσεων παγίου κεφαλαίου (τρέχουσες τιμές)

Περίοδος	Γεωργία	Μεταποίηση	Κατοικίες	Μεταφ. Επικοιν.	Λοιπές
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
1948-50	10,6	14,2	33,6	23,6	18,0
1951-54	9,9	13,0	39,6	10,3	27,2
1955-59	12,7	12,2	37,0	13,6	24,5
1960-64	14,5	12,7	29,8	18,9	24,1
1965-67	11,6	13,5	30,0	19,9	25,0

Πηγή : Τράπεζα της Ελλάδος. Μακροχρόνιες στατιστικές σειρές της ελληνικής οικονομίας, Αθήνα 1992